

„Szeretek nézni”¹

A madarak tapsolnak, amikor felszállnak – Szemlélődési példagyűjtemény

Fusz Mátyás,
Kristóf Krisztián és
Zalavári András kiállítása

Paksi Képtár, Paks
2021. június 26 – október 31.²

BERNARDO BERTOLUCCI *Álmodozók* (2003) című filmjének híres ebédjelenetében Matthew, az amerikai cserediák, a francia barátainál rendezett családi vacsorán a házigazda monológjára udvariatlanul, feltűnően nem figyelve, saját gondolataiba merülve babrál az asztalon. Teljesen leköti ugyanis az a felismerés, hogy egy átlagos öngyújtó bármely éle pontosan illeszkedik az asztalterítő kockáinak különböző oldalaihoz, sőt szinte bármihez oda tudja illeszteni, amit éppen a környezetében talál – innen aztán hamar el is jut a világ dolgai mögött megbúvó, mindent összetartó harmónián való elmélkedéshez.

Erősen felidéződött bennem ez a jelenet a Paksi Képtárban látható *A madarak tapsolnak, amikor felszállnak* című kiállítást megnézve, ugyanis FUSZ MÁTYÁS, KRISTÓF KRISZTIÁN és ZALAVÁRI ANDRÁS valami a fentihez hasonló tevékenységet – vagy talán pontosabb, ha állapotot mondunk – jár körül: a szemlélődést.

A *szemlélődést* a legtöbb értelmező szótár a kontempláció szinonimájaként definiálja, *A Magyar nyelv értelmező szótára* például a következőképpen: „Az életnek, az eseményeknek, a világ jelenségeinek nyugodt szemlélése, megfigyelése, s a róluk való elmélkedés, rendsz. a cselekvés, tevékenység, beavatkozás szándéka nélkül; kontempláció.”³ Tehát valamiféle elfogulatlan nyitottságról és érzékenységről, nem céltudatos vizuális megfigyelésről (sőt sok esetben kontrollálatlan, véletlenszerű észrevételekről) van szó. A szemlélődés, a kontempláció az ókortól kezdve témája a filozófiának, a huszadik században pedig a tágabban értett kultúra egyes területein is terepet foglalt magának – manapság az 1980-as években kezdődő, most újra virágkorukat él (önmagukat előszeretettel forradalomnak tituláló) slow-mozgalmak kapcsán kerül újra előtérbe.⁴

¹ Idézet a kiállításon látható videóinterjú-válogatásból.

² <https://paksikeptar.hu/home/a-madarak-tapsolnak-amikor-felszallnak/> (utolsó belépés a szövegben hivatkozott webhelyekre: 2021. október 17.) A kiállítás kurátora Majsai Réka.

³ <https://www.arcanum.com/en/online-kiadvanyok/Lexikonok-a-magyar-nyelv-ertelmezoszotara-1BE8B/sz-4A3C0/szemlelodes-4B8C7/>

⁴ Elég például Byung-Chul Han zavaros és nem könnyen olvasható volta ellenére is nemzetközi szinten bestsellerré vált könyvére gondolni, ami külön fejezetet is szentel a témának. Ld. BYUNG-CHUL HAN: *A kiegészítés társadalmá*. Ford. MIKLÓDY NÓRA, SIMON-SZABÓ ÁGNES, Typotex Kiadó, Budapest, 2019

A paksi kiállítás kiindulópontja egy – a három alkotó által gyűjtött – archívum. 2019-ben kezdtek el videóinterjúkat készíteni, amik során ismerőseiket (gyerekektől, rokonokon és barátokon át a képzőművészekig) kérdezték az előttünk, mögöttünk, felettünk, körülöttünk lévő fizikailag megnyilatkozó, vizuálisan megtapasztalható világ jelenségein való szemlélődési szokásaikról. „Ezek a világ megértésének olyan bagatell szilánkjai, mint pl. a perspektívával, fényvel, épített és természetes környezetünkkel kapcsolatos észrevételek” – írják. Az eredeti tervek szerint a projekt „főműve” a várhatóan a közeljövőben megjelenő könyv formájú, rajzos példagyűjtemény lesz. Ennek a projektnek az egyik, izgalmas fejezete a paksi tárlat: az itt bemutatott munkák ezt a homályosan definiálható témát éppen a képzőművészet területe felé nyitják ki – vagy éppen szűkítik le. A kiállítótér bejáratánál egy az interjúkból készült válogatást nézhetünk meg. Beljebb lépve erdőszerűen elrendezett példagyűjtemény-illusztrációk között bókászhatunk: az egyszerű, sokszor néhány vonalas rajzokon a három alkotó főleg saját megfigyeléseit illusztrálta rövid magyarázószövegek kíséretében. Nincs közöttük sem tematikus, sem fontossági sorrend. Az interjúkból készült válogatás azonban nem ennyire véletlenszerű. Az interjúrészleteket az alkotók különféle tematikus csoportokba rendezték (mintakeresés, dolgok, amiket mindig kénytelenesen megnézünk, a tér ritmusa, a fénynyel, fényjátékokkal kapcsolatos jelenségek, de külön csoportokat alkot például a felhők, az autós utazás közbeni fesselgetések, a furcsa, lávaszerű anyagok mozgásának vagy éppen a könnyrétegben úszkáló „lények” megfigyelése is). A kiállítótér többi részét a művészek a témából kiindulva, ahhoz kapcsolódó alkotásai töltik be: saját megfigyeléseikből kiindulva alkottak hol líraibb, hol konceptuálisabb műveket.

FUSZ MÁTYÁS munkái a térrel foglalkoznak (*Umbra – My father was not a glassmaker*). Gipszből készült szobrai azokat a tereket teszik láthatóvá, sőt szó szerint megfoghatóvá, amiket bizonyos szituációkban nem láthatunk – ilyen lehet egy felülről nézett kiskutya alatti láthatatlan tértömeg, a mutató közben az ujjunk „mögött” megbúvó kis gúla alakú térrész, a velünk szemben álló ember füle mögötti terület, vagy éppen az egész emberalak által pillanatnyilag *kita-kart valóságdarab*. Fusz szobrai a valóságnak ezeket az egyszerre létező és mégsem létező elemeit a léptékek megtartása és a



FUSZ MÁTYÁS

Umbra – My father was not a glassmaker, 20.. © Fotók: Biró Dávid



minden szépítgetéstől mentes, szinte tapintásért kiáltó anyaghasználat révén nagyon erős jelenléttel bíró, megkérdőjelezhetetlen reáliákként *teremtik újra*.

A legszemélyesebb, legtalányosabb munkákat KRISTÓF KRISZTIÁN készítette. A terem különböző – olykor eldugott részein – olyan kis faragott szobrokat helyezett el, melyek külvilágot kizáró állapotban lévő, vagy kifelé néző, de közben mégis befelé forduló embereket ábrázolnak különböző szituációkban: egy a kezét az arca elé tartó, azt bámuló sétáló figurát (a magányos sétát, az egyedül utazást például sok megkérdozett ember megemlíti, mint olyan tevékenységet, ami kifejezetten alkalmas a szemlélődésre), egy alvó alak különféle módokon, anyagokból megformált „metszeteit”, két, laptop képernyőjén keresztül együtt alvó alakot (*A forrásnál alszanak*). Figurái közül legszebb a *Rövidlátók szobra*: lencséken áthatoló fénysugár világítja át a rövidlátó fejét, akinek üres koponyáján átnézve, a szemüregén keresztül megláthatjuk a kezében tartott faág hol éles, hol homályos képét. A mű



KRISTÓF KRISZTIÁN
Igazmondó anyag, 2021 © Fotó: Biró Dávid

KRISTÓF KRISZTIÁN
A forrásnál alszanak, 2021 © Fotó: Biró Dávid



a látási képességek nyilvánvaló vizualizációján túl végtelenül finoman és ugyanakkor érzéketesen jeleníti meg a fókuszálás és a fókuszon kívül rekedt dolgok problémáját.

A szobrokat érzéki anyaghasználatuk – efe-mer, korhadó, funkciótlan maradéknak tűnő, megmunkált vagy éppen nyers fadarabok – teszi még enigmatikusabbá. A nemtelen, kortalan figurák mind „báb- vagy baba-méretűek”, így a néző egyféle kívül rekedt, voyeur-szerű, a mit sem sejtő szemlélődőket megfigyelő szerepbe kényszerül.

A *felszín védelmében* című munkája azt demonstrálja három szörszál példáján, hogy ha egy esetleges formát újra és újra, az újabb körvonalakat követve körberajzolunk, egy idő után mindenképpen szabályos körvonalat fogunk kapni, az *Igazmondó anyag* című objektje pedig egy érzelmi állapotot (*Amikor elmész hiányzol*) formál át anyagi, térbeli tautológiává.

Kristóf kiállított egy olyan portrészorozatot is, amelyen saját családtagjai ábrázolják őt (*Percepciók kör*). Ez a munka inkább kedvesen, játékosan veti fel a mindenki számára ismerős, de megválaszolhatatlan kérdést, hogy vajon miként láthatnak minket a körülöttünk élő emberek.

ZALAVÁRI ANDRÁST – rá jellemző módon – most sem a látvány hagyományos módszerekkel való visszaadása érdekli: kiállított munkáiban a vizuális leképezés lehetőségeivel, a megfigyelt dolgok, vagy éppen a látás mechanizmusainak képi megjeleníthetőségével, még pontosabban az általa kiválasztott vizuális megfigyelések, élmények átadásának lehetőségeivel foglalkozott. A saját maga fejlesztette algoritmus által létrehozott videó, amihez hasonlókat korábban is láthattunk tőle,⁵ az időben lezajló látvány változását – mint az autóból mellettünk elsuhanó táj, a víz hullámszája – sűríti egyetlen állóképpé, illetve megmutatja ennek a vizualizációnak a folyamatát is.

A *Mutass magadra!* felszólításnak eleget tevő emberekről készült vetített fotósorozatán azt a kérdést teszi fel, hogy egy ilyen egyszerűnek tűnő cselekvést mennyiféleképpen lehet elvégezni, mennyi személyeséget tud közvetíteni ez a banálisnak tűnő mozdulat.

Nézz magadra! című munkáján egy sötét pólón rögzítette azt a mintázatot, az árnyékok, gyűrődések látványát, amit akkor látunk,

⁵ Zalavári András: *A mélység egy másik szélesség*. Kisterem Galéria, Budapest, 2020. január 22-február 20. Id. <https://www.kisterem.hu/zalavari-andras-2020/>



KRISTÓF KRISZTIÁN
Rövidlátók szobra, 2021 © Fotó: Biró Dávid

ZALAVÁRI ANDRÁS
A mélység egy másik szélesség – Utazó vetület, 2021 © Fotó: Biró Dávid





ZALAVÁRI ANDRÁS
Mutass magadra!, 2021 © Fotók: Biró Dávid

ha felülről érkező fényben lenézünk saját felsőtestünkre. Egy egyszeri, pillanatnyi, megismételhetetlen látványt merevít ki, de nem hagyományos értelemben vett képpé formálja, hanem valós, hétköznapi tárgyként alkotja meg, ami így magában hordozza a kimerevített látványra ráakodó-következő pillanatok végtelen lehetőségét is.

Ahogy MÉLYI JÓZSEF az *Élet és Irodalom*ban közölt írásában⁶ írta a kiállítással kapcsolatban, a saját területét mára határtalanra tágító képzőművészet szinte végtelen számú irányba tapogatózik, a lehetőségek közül pedig „az egyik út befelé vezetett, s összekapcsolódott az emlékezettel, illetve a percepció (a szemmel és aggyal látás) kiaknázatlan lehetőségeinek felismerésével és felismertetésével”. Ennek a kijelentésnek – azon túl, hogy a három művész közös gyűjtőmunkája és kiállított saját műveik is ezen az úton járnak –, azért van jelentősége számomra, mert a kortárs művészet elméletekkel, társadalmi témákkal foglalkozó progresszív irányja mellett, ahol az embernek (nekem legalábbis mindenképpen) néha már az az érzése támad, hogy „csak nézni” már szinte l’art pour l’art cselekedetnek vagy eszképzizmusnak számít, felszabadítóan hat egy ilyen projekt.

Persze manapság is számos projekt/kurátor/kiállítás vet fel a világ megismerhetőségével kapcsolatos kérdéseket, ezeket azonban leginkább

⁶ MÉLYI JÓZSEF: Világ a vakfolton. *Élet és Irodalom*, LXV. évfolyam, 33. szám, 2021. augusztus 19.. Id. <https://www.es.hu/cikk/2021-08-19/melyi-jozsef/vilag-a-vakfolton.html>

elméletekbe ágyazottan, gondolati úton, a kognitív vagy társadalomtudományok, esetleg a filozófia felől közelíti meg. A *madarak tapsolnak...* azonban nem próbál közvetlen, didaktikusan felvetni olyan kérdéseket, melyek megválaszolására nagy eséllyel csupán felszínesen lenne képes. E helyett a lehető legegyszerűbb, legőszintébb, leglecsupaszítottabb és legszemélyesebb módon fogja meg a vizuális (és a közvetlenül ebből kiinduló gondolati) tapasztalat- és tudásszerzés témáját – ami éppen ennél fogva nem lehatárolt, s így bármilyen irányú továbbgondolás lehetőségét tartalmazza. Ahogy az alkotók is megfogalmazták a kiállításához írt bevezetőjükben,⁷ „nem elméleti, ideológiai, vagy definíciós” célból készítették interjúikat, hanem egy olyan állapotot állítottak vizsgálódásuk fókuszába, ami a világunkat minden szinten át- meg átszövő

⁷ <https://www.facebook.com/events/1730544840480726?ref=newsfeed>



ZALAVÁRI ANDRÁS
Nézz magadra!, 2021 © Fotók: Biró Dávid



KRISTÓF KRISZTIÁN
Figyelemterelő, 2021
© Fotó: Biró Dávid

értelmező és leegyszerűsítő attitűdöt magáról ledobó, sokkal közvetlenebb, a haszonelvűsége és racionalitáson túli, szubjektív létállapot. Talán azért is ragadt meg bennem az *Álmodozók* jelentéval való párhuzam a nyilvánvaló okokon túl, mert a filmben éppen az öngyűjtővel babráló Matthew az, aki felismeri a film végén a francia testvérek politikai, forradalmi hevületének felszínességét, valódi elköteleződésük hiányát. Éppen az ő karaktere az, aki nem a mozik által közvetített képeken, „illúziókon”, vagy valamilyen ideológia szűrőjén, hanem a világ sokkal közvetlenebb megfigyeléseiben, saját tapasztalatain át igyekszik képet alkotni a világról. Ahogy KISS MIKLÓS is fogalmazott a filmről szóló kritikájában: „A látzatforradalmiság mesterséges bűzét (xy szaga), hamis láncait Matthew intelligens, romlatlan ártatlansága leplezi le”⁸ Az ebédjelenet pedig éppen ennek az „intelligens romlatlanságnak” a legszemléletesebb megjelenítése a filmben. Egy olyan projekt látható a Paksi Képtárban, ami nem ad jól felcímkézett dobozokból előhúzható standard válaszokat, de ami igenis tesz állításokat, vet fel kérdéseket. Leginkább éppen azzal a gesztussal, hogy érdekesnek és bemutatandónak találja ezt az első blikkre talán érdektelenné tűnő témát, és hogy a kiállítással be is csatornázza azt a képzőművészet területére – a *percepció* és a *vizualitás* vizsgálata ugyanis ide tartozik.

⁸ KISS MIKLÓS: Álmodozások kora. Bernardo Bertolucci: *The Dreamers/Álmodozók*. *Filmtett*, 10. 2005. február 15.. Id. <https://www.filmtett.ro/cikk/2359/bernardo-bertolucci-the-dreamers-almodozok>